

HVAR NA FILMSKOM PLATNU

Rad tematizira kronologiju snimanja stranih i domaćih dokumentarnih i igranih filmova na otoku Hvaru. Počevši od 1932., otkada je najraniji za sada poznati sačuvani prikaz Hvara na filmskoj vrpci, do 2018.g. snimljeno je više od 90 filmova na našem otoku, u cijelosti ili fragmentarno. Cilj rada je donijeti popis svih do sada poznatih naslova.

Ključne riječi: *Hvar; igrani film; dokumentarni film; serija; kino;*

Izum filmske kamere bio je revolucionaran potez. Nije trebalo proći mnogo vremena prije nego je započela pohod širom svijeta, tako i na naše prostore. Hrvatska se prvi put pojavila na filmu već 1898. g., samo tri godine nakon povijesne pariške premijere braće Lumiere, kada je Alexandre Promio, kinematograf iste tvrtke Lumiere, zabilježio mornaričke manevre u tadašnjim austrougarskim lukama Puli i Šibeniku.¹ Prva strana produkcija na hrvatskom tlu bio je ujedno i prvi film snimljen u Hrvatskoj - „Napad na Narodnu banku u Rijeci“ (Assalto alla Banca Popolare di Fiume) iz 1909., talijanskog redatelja Salvatorea Spine².

Cilj je ovog rada istražiti igrane i dokumentarne filmove snimljene na području grada i otoka Hvara, te one sa hvarskom tematikom, objasniti kontekst nastanka i zanimljivosti vezane uz njih, te donijeti popis svih do sada poznatih naslova, koji su u cijelosti ili djelomično snimljeni na otoku.

O mnogim filmovima snimljenima o Hvaru i u Hvaru od početka kinematografije do Drugog svjetskog rata ne znamo dovoljno: neki su nepovratno izgubljeni, ili su poznati samo po naslovu i usputnom spomenu, drugi čekaju da ih netko pronađe u mraku i prašini filmskih arhiva. Istraživanje i otkrivanje filmskog blaga često je ogroman, zahtjevan, spor i skup posao. Ipak, sačuvano je nekoliko vrlo

¹ https://bib.irb.hr/datoteka/265572.Alexandre_Promio_u_Hrvatskoj_1898_-_Final.pdf (pregledano 12. 11. 2018.)

² <https://hfs.com.hr/rana-povijest-inozemnih-snimanja-u-hrvatskoj-napad-na-narodnu-banku-1909/> (pregledano 12. 11. 2018.)

zanimljivih filmova, u kojima je prostor našeg grada i otoka imao značajnu ulogu.

Prema istraživanjima filmskog povjesničara Dejana Kosanovića, u periodu od 1918. do 1941., u Hrvatskoj je bilo snimljeno oko pedeset inozemnih igranih i dokumentarnih dugometražnih filmova, od čega čak 31 njemački, devet čehoslovačkih i osam austrijskih. Čak 42 filma snimljena su u Dalmaciji.³ Prema dostupnim podacima na portalu filmportal.de, internetskoj bazi podataka posvećenoj njemačkom filmu, samo je jedan naslov vezan uz pojam „Hvar“. No pojavljuje se trideset naslova vezanih uz pojam „Adria“ (Jadran na njemačkom jeziku), snimljenih od 1913. do 1966., i petnaest naslova vezanih uz pojam „Dalmatien“, snimljenih od 1913. do 1957. godine. Nažalost, iz samih naslova nije moguće utvrditi točne lokacije snimanja, te za sada većina ostaje na pretpostavkama i naporima budućih istraživača. Prvi za sada poznati njemački film snimljen na našim prostorima, *Die malerische Kroatien*, iz davne 1912. g. i, nažalost, izgubljen, poznat je jedino po naslovu, odnosno cenzurnom kartonu koji se nalazi u Bundesfilm arhivu u Berlinu⁴. Kratka vijest koju prenosi splitski povjesničar Duško Kečkemet u knjizi „Počeci kinematografije i filma u Dalmaciji“ (1969.) spominje prikazivanje turističkih filmova o dalmatinskim mjestima diljem Austro-Ugarske Monarhije, no o naslovima, lokacijama i njihovom broju ne donosi detaljnije podatke.⁵

Megazvijezda nijemog filma Asta Nielsen⁶ je zajedno s Brunom Carlijem snimila film „Moć ljubavi“ 1921. g. u Splitu i okolici. Ni taj film nije ostao sačuvan, no unatoč tome Dalmacija je ubrzo nakon toga postala omiljena filmska lokacija za njemačke, ali i ostale srednjoeuropske filmaše, posebno iz nekadašnjih zemalja Austro-ugarske Monarhije. Također, Nijemci su na ovaj način bježali od loše situacije u vlastitoj zemlji, poraženoj u prethodnom Prvom svjetskom ratu, pronalazeći brojne načine kako, uprkos inflaciji, stvoriti dobar i publici privlačan proizvod, usput nastojeći stvoriti europsku konkurenciju američkom Hollywoodu. Na našim prostorima najčešće su snimani zabavno-pustolovni (tzv. filmovi

³ Dejan Kosanović, Inostrana snimanja igranih filmova u Hrvatskoj do 1941., *Hrvatski filmski ljetopis* 42, Zagreb, 2005.

⁴ Daniel Rafaelić, *Kinematografija u NDH*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2013., 230.

⁵ Duško Kečkemet, *Počeci kinematografije i filma u Dalmaciji*, izdanja Muzeja grada Splita, Split, 1969., 130.

⁶ Asta Nielsen (1881.-1972.) jedna je od najznačajnijih glumica iz razdoblja njemačkog nijemog filma. Prva njezina uloga u melodrami Afgruden (1910.) donijela joj je veliku slavu. Zajedno sa suprugom, redateljem Urbanom Gadom, producirala je dva filma. U novinskim izdanjima na istočnoj jadranskoj obali njezino ime pojavljuje se još prije Prvog svjetskog rata u naslovima prikazanih filmova. (usp. Kečkemet, *Počeci kinematografije*, 117)

Snimanje igranog filma Princeza koralja na kupalištu Bonj, lipanj 1936. (fotografiju ustupio g. Prosper Maričić)

Snimanje igranog filma Nemogući gospodin Pitt, studeni / prosinac 1937. (fotografiju ustupio g. Prosper Maričić)

potjere) i ljubavni filmovi, za koje je idilični, do tada nepoznat i netaknut dalmatinski krajolik bio idealna kulisa. Osim predstavljanja vlastite ljepote i posebnosti, Dalmacija je mnogo puta „glumila“ i druge prostore i zemlje - Italiju, Bliski istok, Južnu Ameriku i sl.

Nijemci su pokazivali interes prema povijesti, arhitekturi i prirodnim bogatstvima dalmatinskog podneblja, što je rezultiralo brojnim kratkim dokumentarnim formama različite tematike, tzv. kulturfilmovima, o čemu će biti više riječi kasnije. Osim toga, istočna jadranska obala nije bila predaleko od srednje Europe, troškovi snimanja su bili znatno manji nego, primjerice, u Italiji, a državna i lokalna vlast bile su spremne na suradnju. Također, domaći ljudi su bili naklonjeni inozemnim produkcijama, najviše zbog toga što su u tome prepoznali ogromnu prednost za promociju nove, obećavajuće gospodarske grane - turizma. Većina Dalmatinaca, tako i Hvarana, upravo se znatiželjnim promatranjem ili aktivnim sudjelovanjem u snimanju prvi put susrela sa sedmom umjetnosti.

Za razliku od bogate inozemne produkcije na jadranskoj obali, hrvatska, odnosno jugoslavenska kinematografija u istom je periodu bila u povojima, bez pravog, profesionalnog ustroja i organizacije. Proizvodnja je bila daleko od europskog razvoja, a većina ranih pokušaja proizvodnje filma završila je neslavno. Brojni koji su se okušali u filmskoj umjetnosti vrlo brzo su odustali od toga. Uzroke valja tražiti u vrlo zbunjujućim zakonskim odredbama između dva svjetska rata, koje nimalo nisu išle na ruku filmašima, nedostatku financijske potpore, lošoj socijalnoj politici u državi, slabo razvijenoj industriji i tržištu, kao i promoviranju tradicionalnih zanata i umjetnosti u obrazovne svrhe, uz kontinuirana bremenita pitanja nacionalnog identiteta. Povjesničar filma Ivo Škrabalo ovaj period naziva „kinematografija bez filmova“,⁷ a Dejan Kosanović fazom spontanog pokušaja rada na proizvodnji filmova.⁸ Unatoč neuspješnim pokušajima stvaranja pravog igranog cjelovečernjeg filma, ostvaren je znatan broj dokumentarnih, posebno namjenskih (obrazovnih, etnografskih i sl.) filmova.

U Hrvatskoj kinoteci pri Hrvatskom državnom arhivu sačuvano je, u cijelosti ili fragmentarno, ukupno 256 filmskih naslova snimljenih od 1904. do 1940. g. Osim dugometražnih i kratkometražnih igranih, pohranjeni su i dokumentarni filmovi, žurnali, reklamno-propagandni, animirani i amaterski filmovi. Upravo je zahvaljujući jednom amateru Hvar prvi put zabilježen okom filmske kamere.

⁷ Ivo Škrabalo, *101 godina filma u Hrvatskoj 1896.-1997.*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1998., 111

⁸ Dejan Kosanović, *Kinematografija i film u Kraljevini Jugoslaviji 1918.-1941.*, Filmski centar Srbije, Beograd, 2011., 58

Stjepana Gamulina, jedinog profesorovog sina. Okrutno umoreni Ćiro Gamulin, zaljubljenik u film i fotografiju, prvi je poznati hvarski kinoamater. Buduća istraživanja možda će donijeti još zanimljivosti iz njegove ostavštine.

Treće desetljeće dvadesetog stoljeća obilježila je bogata inozemna, pogotovo njemačka produkcija, a zahvaljujući dosadašnjim istraživanjima, sačuvanim i ponovno pronađenim snimkama te velikom broju izvještaja iz dnevnog tiska, posebno splitskih novina *Novo doba*, možemo pouzdano rekonstruirati naslove, imena glumaca i tijek snimanja u Dalmaciji, tako i na Hvaru. U ovom razdoblju poznato je šest inozemnih igranih i dokumentarnih filmova snimljenih na našem otoku.

Tijekom dvadesetih godina prošlog stoljeća u Njemačkoj je stvoren tzv. kulturfilm, kratka filmska forma (do 15 minuta trajanja) s dokumentarnom tematikom. Za razliku od običnog filmskog žurnala koji se temeljio na prikazivanju događaja ili osoba, reportažama i vijestima, kulturfilm je često prikazivao i ono što je ljudskom oku tada bilo nedostupno ili nevidljivo: raznolikost flore i faune, tajne prirode, egzotična mjesta. U stvaranju kulturfilma ključno je bilo otkriće i primjena mikroskopskih kamera, posebnih leća, širokokutnih objektivna, čak i upotreba rendgena. Jedan od najznačajnijih predstavnika ovog žanra bio je zoolog Ulrich Karl Traugott Schulz.¹⁰ U svojoj redateljskoj karijeri ostvario je preko četrina stotine naslova, stoga nije čudno da mu je tada najveća njemačka producerska kuća UFA iz Berlina povjerila važne zadatke, među kojima i snimanje prvog pravog podvodnog dokumentarca.

U kolovozu 1932. g. prva podvodna kamera na svijetu snimila je podmorje ispred Splita, Visa i Hvara. Schulz je snimio film *Morske životinje u Jadranu* (*Meerestiere in der Adria*). U četrnaest minuta izmjenjuju se kadrovi stanovnika mora sa dalmatinskim krajolikom: pogled s otočića Galešnika na hvarski franjevački samostan u tada golom krajoliku bez kuća, ronilac u teškom odijelu, bogata flora i fauna srednjodalmatinskog podmorja. Schulz se u svojim filmovima još dva puta vraćao u Dalmaciju.¹¹ Godine 1934. snimio je film o fjordovima i

¹⁰ Ulrich Karl Traugott Schulz (1897. - 1983.) bio je jedan od najaktivnijih njemačkih dokumentarista. Po zvanju biolog, od 1920. g. radio je u Kulturnom odjelu UFA-e, te je vrlo brzo napredovao do mjesta voditelja odsjeka za proizvodnju filmova o biologiji, gdje će ostati do 1945. Najviše je stvarao filmove o flori i fauni. S vremenom je uz pomoć suradnika razvio filmsku tehniku namijenjenu snimanju biljnog i životinjskog svijeta nevidljivog golom oku. Usp. Rafaelić, *Kinematografija*, 232

¹¹ Schulz je snimio tri filma u Dalmaciji: *Meerestiere in der Adria* (1933.), *Schären und Fjorde an der Adria* (1934.) i *Steinerne Wüste und Steinerne Wunder an der Adria* (1934.). Pregledom prva dva naslova ustanovila sam da je Schulz snimao u ljetnim mjesecima vjerojatno iste,

uvalama Jadrana, gdje u kratkim kadrovima prikazuje danas u potpunosti nestalu vještinu berbe cvjetova buhača i jutro na hvarskoj Pjaci.

Najveća predratna njemačko-jugoslavenska koprodukcija bio je film *Princeza koralja* (*Die Korallenprinzessin*, alternativni naslov *Na plavom Jadranu - An der Blaue Adria*) iz 1937., za koji je Harald Giertz-Peterson - poznat i po kasnijem angažmanu na snimanju filmova *Winetou* i *Blago u Srebrnom jezeru* - napisao scenarij prema "noveli" Steve Klujića, režirao Victor Jansen, a Ivo Tijardović skladao glazbu. Za glavne uloge odabrani su domaći glumci Ivan Petrović i Ita Rina¹², a najveći dio snimljen je na otoku Zlarinu, u gradu Hvaru i u bazi u Divuljama. Radnja prati bogatu nasljednicu Didi, koju u jednoj nesreći spašava mladić Marko i vodi je na Zlarin, gdje uz pomoć svog oca i njegove usvojene kćeri pokušava modernizirati vađenje koralja, tradicionalan zanat na tom otoku. Didi i Marko se zaljubljuju, no do očekivanog *hepienda* potrebno je prijeći mnoge spletke i ljubavne turbulencije. Snimanje je poprimilo dotad neviđenu medijsku pozornost, pogotovo splitskog dnevnika *Novo doba*, koji u rano ljeto 1937. g. gotovo svakodnevno detaljno izvještava o tijeku snimanja i lokacijama. U izdanju 12. lipnja 1937. obavještavaju o uvođenju posebne besplatne brodske linije koja će odvesti statiste na snimanje u Hvar, te se "plesaći i plivači umoljavaju da ponesu sa sobom, svi bez razlike, kupaći kostim, a ženske i pidžamu za plažu". Angažirano je 200 statista za snimanje, među kojima i 20 mladih parova koji su znali moderne plesove. Dva dana kasnije je u istim novinama objavljen veliki tekst o snimanju u Hvaru, na tada novoizgrađenom kupalištu Bonj, sa slikovitom terasom od bijelog kamena. Novinar slikovito opisuje detalje: više od dvije stotine statista, redatelj Jansen koji kroz zvučnik izvikuje naredbe i njegova simpatična pojava koja se svidjela Hvaranima, galama kupača koja smeta snimateljima, glazba splitskog jazz-orkestra, znatiželjni promatrači, ponavljanje scene jer je jedan glumac zaboravio tekst, jarko našminkana njemačka glumica

1932. g., i pretpostavljam da je snimljeni materijal raspodijelio u sva tri filma. Hvar se pojavljuje u prva dva naslova, te se slijedom toga može očekivati i u trećem, za sada nedostupnom filmu.

¹² Njezino pravo ime je Italina (Ida) Kravanja (Divača, Slovenija, 1907. - Budva, 1979.) Ulazak na scenu tada nijemog filma započeo je ulogom u češko-njemačkom filmu *Erotikon* (1929.) U predratnoj kinematografiji, osim u *Princezi koralja*, imala je zapaženu ulogu u filmu *Život teče dalje* (1933.), snimljenom na otoku Visu. Nakon udaje za Miodraga Đorđevića 1931. g. mijenja ime u Tamara Đorđević, prelazi na pravoslavnu vjeru te se u potpunosti povukla iz svijeta filma. Usp. http://www.sfpresci.org/tekstovi_Ita_Rina_Erdeljanovic.htm (pristup 20. 11. 2018.)

Hilde Sessak.¹³ Atmosfera kratkotrajnog glamura uhvaćena je na za sada jedinoj poznatoj fotografiji s tog snimanja. Iz novinskih tekstova doznajemo da su eksterijeri snimani tijekom lipnja i srpnja 1937., nešto više od mjesec dana, a ostale scene su snimljene u studiju. Prvi koji je pogledao film na zatvorenoj projekciji bio je nacistički ministar propagande Joseph Goebbels, te je u dnevniku zapisao - nije poznato je li slučajno ili namjerno - pogrešan naslov: *Princeza Kozaka*, uz napomenu "trivijalan film, ali Hilde Sessak dobro glumi".¹⁴ Hrvatska premijera *Princeze koralja* održana je krajem listopada, dva mjeseca nakon završetka snimanja, u Šibeniku. U tadašnjem tisku nisam pronašla podatak o održavanju hvarske premijere, no ako jest bila, vjerojatno se zbila nedugo nakon šibenske. Krajem studenog *Novo doba* donosi članak o iznimnom značenju ovog filma za turističku promidžbu Dalmacije, koja je, prema riječima nepotpisanog novinara, „prikazana originalno i bez operetskog uljepšavanja“, te da je riječ o „jedinom od svih stranih filmova snimljenih kod nas koji je u svakom pogledu uspio i u stranom svijetu napravio odličnu propagandu“.¹⁵

U studenom i prosincu iste godine u tijeku je snimanje posljednjeg predratnog njemačkog blockbustera *Nemogući gospodin Pitt (Der unmögliche herr Pitt)* redatelja i glumca Heinricha - Harryja Piela.¹⁶ Hvar je zajedno sa Splitom nakratko pretvoren u luku na obali Tunisa, za snimanje avanturističke komedije sa Harryjem Pielom u glavnoj ulozi. Nespretnog taksista uHITE pod optužbom za špijunažu i odrede mu prisilni rad za kaznu, no uspije pobjeći iz zatvora i sakrije se na luksuznoj jahti. Nakon niza obrata i dinamičnih situacija, uz neizbježne ljubavne peripetije, film završava očekivanim *hepiendom*.

U sačuvanim kadrovima vide se deve koje šetaju splitskom rivom i štandovi s tropskim voćem na splitskoj pjaci. Piel je česta tema splitskog *Novog doba*, te ga prate na putu u Hvar gdje će „pregledati gradske interesantnosti radi snimanja

¹³ Jedan dan snimanja na Hvaru, *Novo doba*, 14. 6. 1937., 3.

¹⁴ Navodno je nakon toga Goebbels zabranio Slavenima uloge u njemačkim filmovima. Usp. Leon Rizmaul, *Princeza koralja, Vremeplov I.*, Pula film festival, Pula 2017., 15.

¹⁵ Dalmacija u F.D.F. filmu „Princeza koralja“, *Novo doba*, 23. 11. 1937., 6.

¹⁶ Heinrich Piel (1892. - 1963.), njemački redatelj, glumac i scenarist. Najviše se istaknuo u igranju avanturista koji često upadnu u nevolje i vlastitim se snagama izvlače iz njih, najčešće uz komične situacije. Na taj način je postao svojevrsni začetnik suvremenog akcijskog junaka. Bio je aktivan član SS-a, zbog čega je po završetku Drugog svjetskog rata odslužio zatvorsku kaznu. U razdoblju između dva svjetska rata producirao je i glumio u više od 100 nijemih i zvučnih filmova, no većina ih je izgubljena u ratnim zbivanjima. Prema pisanju u dnevniku *Novo doba*, bio je pravi onodobni *celebrity*, o kojemu se često pisalo i čiji su filmovi vrlo često bili prikazani u splitskom kinu. Usp. <https://www.imdb.com/name/nm0682176/bio> (pregledano 18. 11. 2018.).

nekih scena“, a 8. prosinca 1937. g. donose opširan tekst o snimanju u kamenolomu u Križnoj luci u gradu Hvaru. Osim „živog interesovanja mladog svijeta koji sa zanimanjem prate rad filmana“ i „statista ribara i ljudi ostalih profesija kojima je ova nenadana zarada dobro došla“, ovaj tekst iz *Novog doba* donosi još jedan zanimljivi podatak o dotadašnjim snimanjima filmova na otoku. Nepotpisani novinar piše: *Hvaranima ovo nije prvi put da učestvuju u filmu, jer je ovo već treći film koji se na Hvaru snima. Prvi je bio „Zemlja sa 1000 otoka“¹⁷ koji je snimao Max Osvatić iz Celja i u kome je glavnu ulogu igrala gđica Mira Zdravković, zatim je prošlog ljeta na hvarskom kupalištu sniman film Princeza koralja, a sada se snima Nemogući gosp. Pitt.* Iz teksta također doznajemo da je za potrebe snimanja nabavljen stari jedrenjak, *prljav i truo, usidren u hvarskoj luci i za njega se plaća lijepa najamnina.*¹⁸ Zorko Maričić-Banjuš prisjeća se snimanja u Hvaru i lokalnih statista, kojih se prisjetio po osobnim ili obiteljskim nadimcima (Miće Carić, Tonči Blic, Vergada). Glumili su Arape, bili odjeveni u bijele plahte i imali crnilom namazano lice.

Iako je film dovršen u ožujku 1938. g. i održana je berlinska premijera u svibnju iste godine, hvarska i splitska publika nikada nisu dobili priliku pogledati ovaj film. *Novo doba* do konačnog gašenja krajem travnja 1941. g. ni u jednom tekstu ne spominje dalju sudbinu ovog filma. Ratna zbivanja će na neko vrijeme odgoditi snimanja i slijedom događaja potisnuti predratnu bogatu produkciju u zaborav i mrak njemačkih filmskih arhiva. Započeto snažnim kulturnim angažmanom u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, prvenstveno potaknutim propagandom, puni razvoj i procvat hrvatske kinematografije započinje nakon Drugog svjetskog rata.

Ratna zbivanja su privremeno prekinuli intenzitet inozemnih i domaćih snimanja na jadranskoj obali, tako i na Hvaru. U razdoblju kratkotrajne Nezavisne Države Hrvatske nova vlast je, u suradnji s njemačkim i talijanskim kulturnim institucijama, polagala velike nade u filmsku umjetnost, najviše iz propagandnih, ideoloških razloga. U konačnici to je rezultiralo većom produkcijom žurnala, časopisa filmske tematike, dokumentarnih filmova i prvim hrvatskim dugometraž-

¹⁷ O filmu *Melodije 1000 otoka*, kako je bio konačan naziv ostvarenja redatelja Maxa Osvatića, nema mnogo pouzdanih podataka, osim da je snimljen 1932. g., te je vjerojatno bio prva hrvatsko-njemačka koprodukcija i jedan od prvih, ako ne i najraniji zvučni film na našim prostorima. Zbog napomene novinara *Novog doba* film je uvršten u popis na kraju ovoga teksta. Usp. Nikica Gilić, *Uvod u povijest hrvatskog filma*, Leykam international d.o.o. Zagreb, 2011., 29.

¹⁸ Snimanje u hvarskom kamenolomu, *Novo doba*, 8. 12. 1937., 8.

nim zvučnim igranim filmom *Lisinski*, o životu skladatelja prve hrvatske opere. Kinematografija NDH funkcionirala je institucionalno, profesionalno i tehnički opremljeno, unatoč tome što je djelovala u ratnim okolnostima. Zaposlenici Državnog slikopisnog zavoda bili su u kontaktu s partizanskim pokretom otpora, te se na taj način hrvatska kinematografija vrlo brzo i prirodno prilagodila novom državnom ustroju i izazovima koji su uslijedili od 1945. g.

Po završetku rata svjetski film je već prošao velik dio tehničke i žanrovske evolucije, od kratkog, nijemog filma, preko izuma zvučnog filma sve do cjelovečernjih filmova u boji. Većina žanrova već je prikazana, počinju prve naznake modernizma, a domaća kinematografija se još uvijek borila s osnovama naracije, tehničkim aspektima snimanja i raznolikošću žanrova. Bilo je očekivano da će u prvim poratnim godinama glavna tema biti slavna borba partizana, zbog toga period hrvatskog filma od 1945. do 1955. povjesničar Ivo Škrabalo naziva centraliziranom i samoupravnom kinematografijom. Prvi poslijeratni cjelovečernji film bio je *Slavica* (1947.), redatelja i glumca Vjekoslava Afrića, rođenog u Hvaru 1906. godine. U predratnoj Dalmaciji djevojka Slavica i mladić Marin suočavaju se s klasnom podijeljenosti društva, a po izbijanju rata pridružuju se partizanskom pokretu te se priključuju obrani od talijanskog okupatora. U razgovoru sa Zorkom Maričićem spomenuto je da je *Slavica* snimana i u Hvaru, iako je redatelj Afrić u razgovorima spominjao Stobreč i okolicu.¹⁹ Hvar je postao dijelom prvog velikog dokumentarnog filma nakon rata, *Jadran kroz vjekove* (1948.), danas relativno nepoznate Melite Filipović, prve redateljice na našim prostorima.

Prvo poslijeratno tematsko osvježenje bila su dva pustolovna filma redatelja Branka Bauera: *Sinji galeb* (1953.) i *Milioni na otoku* (1955.). *Sinji galeb*, snimljen prema dječjem romanu slovenskog književnika Tone Seliškara, prati djecu koja se sukobljavaju s krijumčarima. Izmjenjuju se scene sa Pjace, Ščigovog boka, hvarske luke.

Još jedan film sniman u Hvaru, *Mala Jole* (redatelj Nikša Fulgosi, 1955.), postao je dijelom kolektivnog pamćenja, premda nikada nije bio dovršen. Riječ je o, za ono doba, revolucionarnoj temi: životu prve hrvatske kapetanice Jolande Gruber i mukotrpnom dokazivanju u profesiji gotovo nezamislivoj za ženu. Glavna uloga pripala je tada petnaestogodišnjoj Kseniji Domljan, koju je redatelj odabrao zbog izvanrednih plivačkih sposobnosti presudnih za ulogu. Gospođa

¹⁹ Usp. razgovor Petra Ljubojeva s redateljem Afrićem: <http://www.yugopapir.com/2014/06/vjekoslav-afric-reditelj-slavice-ovako.html> (pristup 17. 11. 2018.); pregledom filma ustanovila sam da je scena večernjeg plesa u prvim minutama filma snimljena ispred Carinskog doma u Hvaru (danas hotel Croatia), te je zbog toga film uvršten na popis na kraju teksta.

Domljan, kasnije Urličić, nije se u profesionalnom životu bavila filmom, iako joj je ovaj angažman otvorio vrata za ljubav prema ekranu - televiziji, gdje će se kasnije ostvariti kao urednica i voditeljica. U razgovoru²⁰ se prisjetila da je grad Hvar odabran zbog velikog broja sunčanih sati - što je u tom razdoblju bila i glavna turistička propaganda - budući da se snimanje odvijalo u listopadu i studenom. Za ulogu mladoj Kseniji stilisti su promijenili izgled, odrezali kosu, a svako jutro trebala je trenirati plivanje, praćena budnim okom asistenta redatelja. Naporni treninzi pri listopadskim temperaturama, zamorno ponavljanje kadrova, disciplina, gluma, nadoknada školskih obaveza u trenucima slobodnog vremena i iznenadna popularnost - bili su previše za petnaestogodišnjakinju. Svjedočanstvo gospođe Urličić na ovaj način donosi osvrt na dugo prešućivanu temu iz svijeta filma: teret slave i popularnosti u osjetljivoj mladenačkoj dobi. Film, jedino Fulgosijevo cjelovečernje ostvarenje, nije dovršen zbog intervencije tadašnjeg novog vodstva Jadran-filma, koje je cenzuriranjem filma odlučilo demonstrirati svoj autoritet. Ipak, naklonost feminizmu i pojmu emancipacije, tada relativno svježoj temi u mladoj državi, Fulgosi je nadoknadio u kasnijim dokumentarnim ostvarenjima.²¹

U dokumentarnom filmu *Pozdravi s Jadrana* (Ante Babaja, 1958.) obala i otoci, tako i grad Hvar, prikazani su u boji. Panorama grada snimana s Fortice, brod koji isplovljava s rive, jedrilice, iz današnje perspektive neobično prazna šetnica i kupališta usred ljeta suvremenom gledatelju otvaraju romantičnu razglednicu još uvijek turizmom neoštećenog mjesta i dalmatinskih krajolika. U boji je i kratki dokumentarni film *Vjekovi Hvara* (1959.), redatelja Branka Belana, nastalom prema scenariju povjesničara umjetnosti Grge Gamulina. Povijest otoka od Ilira do modernog doba, s naglaskom na zlatno doba renesanse, ispričana je na lirski način. Pomalo drhtava kamera Jure Ruljančića zadržava se na arhitektonskim detaljima i prirodnim ljepotama. Rodom iz Postira, Belan je u svojim ostvarenjima čest povratnik na Mediteran. Nažalost, zbog toga što država sredinom 1950-ih više nije smatrala kinematografiju prioritetno važnom, mnogi zanimljivi projekti ostali su samo mrtvo slovo na papiru. Relativno je nepoznat podatak da je Branko Belan imao pripremljen projekt za film o Pučkom ustanku i Matiju Ivaniću, no morao ga je napustiti zbog nedostatka financija.²²

Iste, 1959. godine beogradska produkcijska kuća Dunav film snima doku-

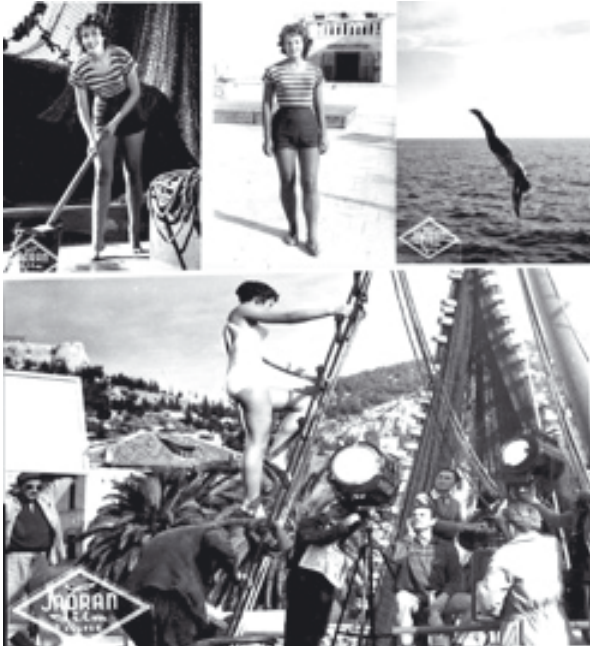
²⁰ Razgovor sa Ksenijom Urličić putem elektroničke pošte, 3. prosinca 2018.

²¹ Edukativne efemerije: retrospektive Nikše Fulgosija, 24. *Dani hrvatskog filma (katalog)*, urednici: Željko Luketić, Mirna Belina, Zagreb, Spiritus movens, 2015., 139.

²² Škrabalo, *101 godina*, 196.

Snimanje igranog filma Mala Jole, 1955.
(fotografije ustupila gospođa Ksenija Urličić)

Ksenija Domljan na snimanju igranog filma
Mala Jole, 1955. (fotografije ustupila K. Urličić)

mentarac *Svetlost na ostrvu*, o polaganju kabela za električnu struju od kopna do otoka Hvara, s naglaskom na važnost elektrifikacije otoka. Naime, na otoku je civilizacijski iskorak (tehnički napredak) i razvoj turizma zahtijevao konačan prelazak s istosmjernom na trofaznu izmjeničnu struju. Polaganjem podvodnog kabela kopno-otok Brač-otok Hvar osigurana je kvalitetna električna energija, ali i investiranje u područne trafostanice i proširenje mreže. Posljedica je bila zatvaranje malene električne centrale na Dolcu, koja je 1960. u potpunosti demontirana.

Šezdesete su vrijeme procvata hrvatske kinematografije, različitih žanrova koji će se odraziti i na snimanja na jadranskoj obali, pa i Hvaru. Razdoblje snimanja na našem otoku od 1960. do 1990. postalo je dijelom kolektivnog pamćenja. Hvarani-statisti iz zlatnog doba predratnog filma više se ne pamte, a u poslijeratnim ostvarenjima domaći glumci, uglavnom članovi lokalnih amaterskih skupina, nisu ograničeni samo na nijemo statiranje, već dobivaju i manje uloge.²³ Tu se pridružuju i djeca školskog uzrasta, stariji, radnici, zapravo većina stanovnika može reći da je statiralo u barem jednom filmu od kraja Drugog svjetskog rata do danas. Snažan zamah turizma odredit će dva filma snimljena u prvoj polovini 1960-ih. Holivudska zvijezda Elke Sommer, tada na početku karijere, zajedno s Peterom van Eyckom i nekoliko jugoslavenskih glumaca, 1963. g. snima film *Zavođenje uz more* (*Verführung am Meer*, u Jugoslaviji preveden kao *Ostrva*; njemačko-jugoslavenska koprodukcija)²⁴ na Paklenim otocima, tj. uvali Palmižani. U to vrijeme izoliranost, neotkrivenost i netaknuta ljepota Palmižane bile su idealna scenografija za snimanje filma o mladoj turistkinji, koja se zaljubljuje u mladića koji osamljenički živi na pustom otoku. Iz današnje perspektive pripada u žanr soft-porna zbog smionih golišavih scena, no obnažena ljepota otvorila je mladoj Elki Sommer vrata Hollywooda. Film je zanimljiv i zbog utjecaja novog vala kinematografije: u pojedinim scenama glumci prekidaju dijalog i obraćaju se publici.

Domaći film *Lito vilovito* (1964.), prvi film iz dalmatinske trilogije redatelja Obrada Gluščevića, također tematizira zavođenje uz more, ovaj put lokalne mladiće „galebove“, koji nastoje postići uspjeh kod turistkinja tijekom ljeta. Iako je već imao kratkih ostvarenja iza sebe, Gluščević je prvu priliku za snimanje

²³ Posebno se ističe Nikola Miko Zaninović, koji je imao manju ulogu u filmovima *Kapetan Mikula mali* (1974.), mini-seriji *Mathias Sandorf* (1979.-1981.) i filmu *Tajna starog tavana* (1984.).

²⁴ Film je obišao čitav svijet pod različitim nazivima: *Seduction by the Sea* (SAD), *Mystiki praktor Eva: Epiheirisis Seks* (Grčka), *Agente speciale Eva - missione sex* (Italija), *Agente especial Eva - Misión seks* (Meksiko).

igranog filma-prvijenca dobio tek u pedesetoj godini života. Snimio je četiri filma u gradu Hvaru. I privatno je bio vezan uz mjesto, najviše zbog toga što je njegova supruga i poslovna suradnica, književnica i scenaristica Maja Gluščević, kći poznatog slikara i grafičara Vladimira Kirina, provela dio djetinjstva u poznatoj kućici uz more - vili Kirin na šetnici nedaleko od središta grada. Neimenovane novine donijele su ćirilčni tekst M. Nikolića o snimanju scene procesije za potrebe filma *Lito vilovito*, koja je u Hvaru izazvala burnu reakciju biskupa Mihovila Pušića, budući da su u to vrijeme crkvene procesije bile gotovo u potpunosti zabranjene: *U prošlom broju smo pisali o filmu „Lito vilovito“ i o neobičnoj nevolji ekipe koja snima ovu komediju: za mesto snimanja odabran je Hvar, a niko nije pretpostavljao da će Hvarani - odbiti da statiraju! Direkcija ekipe se dovija kako zna i ume da dobavi statiste (svaka ekskurzija je dobrodošla, jedna grupa zapadnonemačkih turista nedavno je statirala za dve flaše konjaka!) pa čak primorana da ih dovodi - iz Splita. Ovih dana dogodilo se još nešto nepredviđeno: zbog toga što se u filmu pojavljuje jedan biskup (igra ga Karlo Bulić) i što se snima i scena procesije za kišu, hvarski biskup je obećao da će anatemisati sve meštane koji budu pristali da statiraju. Njegovoj propovedi u crkvi prisustvovao je i Karlo Bulić koji je bio došao da se - kako kaže - uživi u atmosferu svoje buduće uloge. Biskupova anatema bila je međutim, bezrazložna - Hvarani ni pre nje nisu statirali. Scena procesije je snimljena sa stotinjak statista iz Splita i desetak sa Hvara. Kamere su zujale, sumorna povorka starih ljudi i žena u crnini kretala se prašnjavim putem „moleći“ za kišu i - kakve li slučajnosti! - kiša je zaista pala, kiša koje inače na ovom sunčanom ostrvu nema mesecima! Snimanje procesije za kišu prekinuto je - zbog kiše!²⁵*

U svojem najpoznatijem ostvarenju, igranom filmu *Goli čovik* (1968.), Gluščević kroji radnju oko mediteranske okrutnosti, usmjerene na privlačnu mladu ženu Katinu, koja ostane trudna, a cijelo maleno mjesto se pita tko je djetetov otac. Katina se povjerava jedino mladom sustanaru Špiru, koji je u nju zaljubljen. Odluči otići iz grada, kako ne bi dalje podvrgavala sebe i dijete konstantnoj poruzi i okrutnosti. Premda je film u cijelosti na dalmatinskom dijalektu, očito je kako nisu svi glumci bili dorasli tom zadatku, te su pojedine scene naknadno sinkronizirane. Ujedno, ovaj je film postao paradigma za većinu prikaza mediteranskih mjesta u igranim filmovima: važnost ulice, trga, dućana, zatvorenih i otvorenih škura u postavljanju odnosa među likovima, teatralizacija, odnosno pre naglašenost humora i stvaranje redikula, predmeta izrugivanja, uz uvrede koje pljušte na

²⁵ Anatemisana procesija?!, *Kruvenica* br.13, lipanj 2010., 67.

Prizor iz filma *Verführung am Meer* (*Seduction by the sea*), 1963. g. (izvor: imdb. com)

sve strane. Na ovaj način Gluščević se poslužio motivima iz pučkog teatra. Sličnosti su vidljive i u jednom od najboljih televizijskih dramskih ostvarenja svih vremena, seriji *Naše malo misto* (1969.-1971.), koja odavno ima kulturni status. Snimana je, među ostalim, u Starom Gradu i Vrboskoj.

Vjerojatno najpoznatiji filmski gost ovih prostora bio je slavni redatelj Orson Welles, koji je snimao u Zagrebu, Trogiru i Splitu. U Hrvatskoj je režirao dva dovršena filma, *Vienna* i *Proces*. Nastupio je i kao glumac u antologijskim hrvatskim filmovima *Tajna Nikole Tesle* i *Bitka na Neretvi*. U hvarskom akvatoriju 1967. g. stvarao je kadrove za film *Dead reckoning*, kasnije nazvanom *Dubina* (*The Deep*). Prema mišljenju filmskih kritičara, po kvaliteti se može mjeriti s njegovim najboljim ostvarenjem, filmom *Građanin Kane*. Glavne uloge tumačili su tadašnja megazvijezda Jeanne Moreau, Wellesova muza Oja Kodar, sam Welles te Michael Bryant i Laurence Harvey. Ovaj Wellesov film, nažalost, ostao je nedovršen zbog nedostatka novca, iako ga je redatelj u potpunosti sam financirao. No, sačuvano je 122 minute snimanja, te je iz tog materijala nedavno uspješno

rekonstruiran film, koji privlači pažnju publike. Valja napomenuti kako je u ovom filmu Welles prekršio dva svoja postulata: odabrao je snimanje u koloru i golišave scene.²⁶

U Hvaru je Welles boravio šest tjedana, u tada novoizgrađenom hotelu Adriatic, i ostao je upamćen po vječitoj cigari u ustima, nestrpljivim pokretima i mnogima nerazumljivom jeziku. Prije dolaska čitao je o otočkoj povijesti i baštini. Ova hvarska avantura je 2015. g. dobila svoju izložbu - povodom 100. godišnjice rođenja slavnog redatelja, Grad Hvar je otkupio tridesetak slika sa snimanja *Dubine* i objedinio ih pod zajedničkim nazivom *Priča o brodu Saracen na Hvaru*, nadovezujući se na brod koji je poslužio za snimanje u hvarskom akvatoriju. U planu je da ove fotografije postanu stalan postav našeg grada.

Godine 1970. idilični pejzaži uvale Male Stinive i Dubovice postaju kulisa za film *Bablje ljeto*, o mladom skiperu kojeg dva bračna para angažiraju za plovidbu na njihovoj jahti te dolazi do napetosti kada jedna od žena pokaže interes za mladića. Zanimljivo je da je film snimljen na poznatom brodu Besa, vlasništvu književnika i svjetskog putnika Jože Horvata.

Obrad Gluščević se ponovno vraća otoku Hvaru filmom *Kapetan Mikula mali* (1974.). Ekraniziran je po želji Josipa Broza Tita, na temelju životne priče Frane Tomaša iz Krila Jesenice, koji je tijekom Drugog svjetskog rata zajedno s ocem i bratom trabakulom „Dobri otac“ prevezio hranu, civile i ranjenike između obale i otoka. Tomašev otac je i poginuo tijekom bombardiranja u blizini rta Pelegrin. Priča o hrabrom dječaku prikazivala se čak u Sudanu, Etiopiji, Nikaragvi, Filipinima, Indiji, Indoneziji i Koreji. Scene su snimljene u Velom Grablju i okolici, a manje uloge imali su i domaći ljudi, primjerice spomenuti Nikola Miko Zaninović koji je glumio njemačkog vojnika.²⁷

Tema sukoba partizana i Nijemaca obrađena je i u filmu *Pakleni otok* (1979.), redatelja Vladimira Tadeja, nastalom po predlošku hvarskog pisca i novinara Frane Jurića. Uvodna pjesma „Zaludu me svitovala mati“ vrlo brzo je postala hit i mnogi smatraju kako je riječ o narodnoj pjesmi, iako ju je, kao i svu glazbu za ovaj film, skladao Arsen Dedić. I ovdje se pojavljuju današnjim Hvaranima poznata lica: Pavao Rosso, Vinko Kovačić, Prošper Miličić, Justo Domančić, To-

²⁶ Nedavno je izdana bogato opremljena monografija o snimanju „Dubine“ i sjećanjima na boravak slavnog redatelja u Hvaru: Duško Kovačić i Daniel Rafaelić, *Orson Welles u Hvaru*, Hvar, 2018.

²⁷ U razgovoru je gospodin Zorko Maričić Banjuš ispričao kako se prestrašio vidjevši Zaninovića odjevenog u uniformu njemačkog vojnika: *Odma su mi se vrotile slike iz rata. Bi son se vas naježi.*

mislav Domančić i drugi.

Omiljeni film za djecu i mlade *Tajna starog tavana* (Vladimir Tadej, 1984.) nadahnut je znanstveno-fantastičnim romanom *Zagonetni stroj profesora Kružića* (u kasnijim izdanjima naslov je *Ništa bez Božene*), autora Mladena Bjažića i Zvonimira Furtingera, objavljenom 1960. godine. Lajtmotiv filma je antigravitacijski top, koji pronađu dva dječaka radioamatera na tavanu tetkine kuće na moru, u ovom slučaju gradu Hvaru. Dječaci namještaju top i počinju slati stvari u zrak, izazivajući pomutnju.

Hvarani su statirali i u jednom od posljednjih snimljenih igranih filmova prije raspada Jugoslavije, psihološkoj drami *Haloa - praznik kurvi* (Lordan Zafranović, 1988.), o ljubavnom trokutu s elementima erosa i thanatosa (ljubavi i smrti), uz erotske prizore i idiličnu scenografiju ljetnog Hvara, posebno vile Kirin i napuštenog Malog Grablja. Iako je Zafranović pokazivao talent za ekspresivne, dojmljive kadrove, ovaj film dramaturški nije uvjerljiv. Suvremenom gledatelju bi, osim prepoznavanja hvarskih lica, mogla biti zanimljiva scena u kojoj Meyra (Neda Arnerić) bježi od mladića (Ranko Zidarić), kod kojeg je odsjela sa starijim mužem, u tamu hvarske Pjace, na kojoj lokalni glumci recitiraju stihove iz Lucijeve Robinje.

Tek uspostavom hrvatske države otok Hvar intenzivnije dolazi u fokus interesa zbog elemenata svoje kulture, povijesti i baštine, posebno u dokumentarnim filmovima proizvodnje državne televizijske kuće. Generacija redatelja stasala neposredno prije raspada Jugoslavije nije nailazila na plodno tlo u prvom desetljeću nove države, posebno zbog Domovinskog rata. Novo stoljeće učvrstilo je moć televizije i donijelo široki dijapazon novih medija s izvanrednim tehničkim mogućnostima u kućnom okruženju, čija je posljedica gubitak interesa dotadašnje publike za kino. Hrvatskoj kinematografiji bila su potrebna dva desetljeća za postepeni raskid s dominantnom tematikom Domovinskog rata. Tek se posljednjih deset godina hrvatski film konsolidirao, ponajprije funkcioniranjem Hrvatskog audiovizualnog centra (HAVC) i novim zakonskim regulativama. Također, domaća kinematografija nudi različite žanrove, a Hrvatska je postala sve više otvorena koprodukcijama i stranim snimanjima. Slično kao u vrijeme 1930-ih, javnost i vlast promatraju te inicijative kao mogućnost poboljšanja turističke promidžbe, ali i jačanje vlastitog imidža u svijetu.²⁸ Zahvaljujući entuzijastičnoj udruzi Kino Mediteran, čiji je cilj ponovno otvaranje kina na otocima, hvarska

²⁸ Više o toj temi u: Božo Skoko, Tihoni Brčić, Zlatko Vidačković, Uloga igranog filma u promociji Hrvatske - dosezi i mogućnosti, *Medijske studije* 4, 2013., 54-74.

publika opet pokazuje interes za filmske novitete. Štoviše, domaći i strani filmaši opet otkrivaju Hvar: grad je 2015. g. dobio dokumentarni film aktualne tematike u kojem redateljica hvarskog porijekla Chiara Bove Makiedo propituje odnos tradicionalnog i suvremenog - ribarenja i galopirajućeg, stihijskog turizma. Iste godine francuska i američka ekipa pronašle su idealne lokacije za snimanje filma *Odiseja* o istraživaču podmorja Jacquesu Costeau. Godine 2018. u Velom Grablju je snimljen veliki dio hrvatskog filma *Osmi povjerenik*, kandidata za prestižnu nagradu Oscar. Hvarska premijera razumljivo je privukla veliki broj ljudi. Isto se dogodilo s premijerom američke glazbene komedije *Mamma mia 2*, snimljene na otoku Visu. Na taj način vratili smo se na početak: filmovi snimljeni na otoku i u Dalmaciji - bez obzira na kvalitetu - imaju ogromnu snagu privući zainteresiranu publiku.

Glumci, publika, kino

Premda su Dalmacija i Dubrovnik širom ušli u vidokrug svjetske javnosti tek snimanjem *Igre prijestolja*, čega su posljedica i posebno organizirane turističke ture po lokacijama snimanja te serije, ovdje su se glumci i filmske ekipe odavno osjećali dobrodošlo i ugodno. U Hvaru su snimale zvijezde prije Drugog svjetskog rata, primjerice Heinrich - Harry Piel, Ita Rina, a možda i Asta Nielsen. U novije doba grad i otok su, osim spomenutog Orsona Wellesa, posjetili mnoga zvučna holivudska imena: Jodie Foster (na početku glumačke karijere), Tom Cruise, Kevin Spacey, Edward Norton, Keira Knightley, Demi Moore i brojni, brojni drugi. Osim prirodnih i kulturnih ljepota, njihov razlog da odaberu Hvar bio je i taj, što su se ovdje mogli osjećati ugodno i opušteno, bez nepotrebnih salijetanja obožavatelja i *paparazza*. Hvarani su poznate goste uvijek doživljavali i ugostili jednako ljubazno kao sve ostale, omogućivši im privatnost i mir. Možda je to najbolje opisala glumica Jeanne Moreau kad je s Orsonom Wellesom snimala na Hvaru: *Snimala sam u različitim mjestima Mediterana, ali sam se u Hvaru drugačije osjećala jer je i on različit od svih viđenih i doživljenih mjesta. Čim sam se iskrcala s broda, učinilo mi se kao da sam kod kuće. Tu sam otkrila jednu ljudsku toplinu, ljubaznost koja vas obuzima i razoružava. Kad budem shvatila da je došlo vrijeme da prestanem s karijerom glumice, vratit ću se u Hvar i tu kupiti teren za vilu. Ne nadam se raju poslije smrti, pa zašto onda ne bih sebi život učinila ugodnijim koliko je to moguće dok sam na zemlji...*²⁹

Većina Hvarana i otočana nije imala priliku vidjeti velik broj filmova sni-

²⁹ Citat preuzet iz: Marinko Petrić, *Hvarski turistički spomenar*, Hvar, 2018., 90.

Borko Perić i Frano Mašković u filmu *Osmi povjerenik* (2018.), u kojem je Velo Grablje „glumilo“ otok Trečić - izvor: imdb.com

mljenih na našem otoku, pogotovo strane produkcije prije Drugog svjetskog rata. Šest godina sukoba u potpunosti je promijenilo sliku svijeta, a s vremenom su nekadašnji selebritiji i blockbusteri prešli u zaborav i postali dijelom ropotarnice povijesti.

O samim počecima kina na otoku Hvaru doznajemo iz spomenutog rada Duška Kečkemeta. Prema austrougarskom popisu iz 1916., u Starom Gradu bio je stalni kinematograf *Edison Starigrad*, vlasnika Jurja Politea.³⁰ Također su u tom razdoblju na otocima često gostovali putujući kinematografi, najviše iz Splita. Prema sačuvanim popisima prikazanih filmova od 1897. do 1918. u zadarskom, splitskom i dubrovačkom kinematografu bilo je prikazano i više od 50 naslova godišnje, od kojih je sigurno većina pristizala i u udaljenija područja.

Prvo stalno kino u gradu Hvaru djelovalo je u prizemlju Arsenala sredinom 1930-ih godina.³¹ Nakon Drugog svjetskog rata projekcije filmova preseljene su u stražnju prostoriju Lođe (tzv. Crveni salon), gdje je bila sagrađena prostorija projekcijske sobe u gornjem dijelu stražnje prostorije. Prema priopćenju Prospera Maričića-Špaleta, aparaturu je najprije Zagrepčanin Matija Klauzer posudio

³⁰ Duško Kečkemet, *Počeci kinematografije*, 93.

³¹ Priopćio Zorko Maričić-Banjuš (intervju obavljen 18.11.2018.). Prvi film *Muka Kristova* pogledao je u Arsenalu oko 1936. g. (radilo se o nijemom filmu; pretpostavljam da je riječ o američkom filmu *From the manger to the cross*, 1912.). Platno je u to vrijeme bilo postavljeno na zapadnoj strani, prema moru, a ulaz je bio iz ulice, s istočne strane. Već iduće godine imao je priliku pogledati prvi ton (zvučni) film u svome životu: bio je to film o Robinsonu Crusoeu.

pa prodao gradskom kinu, te je naučio zanatu Milivoja Domančića, električara iz hvarske električne centrale, koji je nastavio posao kao samostalan operater. Kasnije je tu ulogu preuzeo hvarski zet Perko Dinovski (oženio se Ankom Bibić „Pištoleta“), koji je bio operater i kad je 1951. kino preseljeno u Arsenal. U Lođi su u početku - sukladno političkoj klimi - prikazivani ruski filmovi. Prvi je bio Kameni cvijet (*Kamenny tsvetok*), film u boji.³²

Sljedeće, 1952. godine uređena je ljetna pozornica u prostoru utvrde Venerande i adaptirana za prikazivanje filmova, tako da su ljetne projekcije bile u tom prostoru, a zimi u Arsenalu. Kino Madeira u prizemlju Arsenala zatvoreno je 1993. zbog početaka radova na obnovi zgrade. Ljetno kino na Venerandi funkcioniralo je od 1996. do 2003., te je ponovno otvoreno uz pomoć udruge Kino Mediteran i Grada Hvara 2015. godine. Sljedeće godine u suradnji s Gradom nabavljena je digitalizirana kino-oprema.

U Starom Gradu je, osim spomenutog Politeovog kina, djelovalo i kino u vlasništvu Petra Ruljančića na sjevernoj obali, gdje se nalazilo do 1941. godine. Nakon Drugog svjetskog rata kino se nalazilo u prostoru Čitovnice, a od 1950. g. zatvoreno (zimsko) kino je u spomen-domu Ivan Lučić Lavčević na predjelu Riva, kao i otvoreno (ljetno) kino.

U nedostatku pouzdanijih informacija, prva godina otvaranja kina u Jelsi je 1950. g. Prvo kino djelovalo je u zgradi Lučke uprave, nekadašnjem kompleksu Dubokovića dvori, do 1964. godine. Kasnije je bilo smješteno u svečanoj dvorani Općinskog doma i u dvorištu udaljenom desetak metara jugozapadno od doma. Kao i u Starom Gradu i Hvaru, danas je kino oživjelo zahvaljujući organizaciji Kino Mediteran.³³

Po mnogo čemu velik iskorak u prikazivanju filmova je bilo kino u Vrbanju, smješteno u zgradi Doma Matija Ivanića, koje je započelo s radom 1958. g. Imalo je za ono doba najbolju projekcijsku opremu u Jugoslaviji: *cinemascop* platno, zaobljeno na rubovima, i poseban projektor. Radi se o sustavu posebnih anamofotskih leća koje pri snimanju sužavaju objekt ili scenu, a pri projekciji omogućavaju dobivanje šire slike.³⁴ Prvi *cinemascop* film *Put oko svijeta za 80*

³² Priopćio Prosper Maričić Špaleta. Radi se o prvom sovjetskom cjelovečernjem filmu u boji, snimljenom 1946.; redatelj: Aleksandr Ptuško (<https://www.imdb.com/title/tt0038666/>, pregledano 14. 11. 2018.).

³³ Podatke o Starom Gradu i Jelsi prenosim sa stranice Siva zona, udruge koja se, između ostalog, bavi istraživanjem kinematografije jadranskih otoka; usp. <http://sivazona.hr/pages/kinematografija-kina> (pristupljeno 12. 11. 2018.).

³⁴ <http://www.widescreenmuseum.com/widescreen/cscope-ac.htm> (pregledano 14. 11. 2018.).

dana premijerno je prikazan u New Yorku 1954., a za četiri godine Vrbanj je bio jedino mjesto u Dalmaciji i drugo u Jugoslaviji s tom opremom. Kino je u parteru imalo oko 250 sjedećih mjesta i 35 na balkonu. Poljoprivredna zadruga Vrbanj brinula se o održavanju kinematografske opreme i dvorane. Zadruga je i nabavila kino-opremu, posudivši novac od mještanina Stjepana Vidoševića, i kasnije mu vratila posuđena sredstva.³⁵

³⁵ Zahvaljujem na priopćenju Petru Razoviću iz Vrbanja.

Zaključak

U razdoblju 1932.-2018. g. na otoku Hvaru je u cijelosti ili djelomično snimljeno više od osamdeset igranih i dokumentarnih filmova i emisija. Prema naslovima i cenzurnim kartonima u raznim arhivima, najviše s njemačkog govornog područja, možemo pretpostaviti kako postoji još filmova snimljenih prije 1932. g., otkad postoje najranije sačuvane snimke, ona Maksimilijana Paspé i kulturfilm Ulricha Schulza.³⁶ Tek će buduća istraživanja otkriti one koji su snimljeni na otoku, i jesu li fragmentarno ili u cijelosti sačuvani. Kvaliteta snimljenog materijala je različita: nisu sve vrhunska ostvarenja, štoviše, možemo zaključiti da je otok Hvar - možda zbog svojih prirodnih ljepota i šarmantnog mediteranskog ozračja - najčešće poslužio kao scenografija za nekoliko istih žanrova: film potjere (preteča akcijske komedije), ljubavno-psihološku dramu, pitke komedije i priče o hrabrosti i junaštvu partizana.

Većina filmova snimljenih u razdoblju 1960.-1990. postala je dijelom kolektivnog pamćenja, pogotovo jer je lokalno stanovništvo bilo aktivno uključeno u snimanja, kao statisti, ili su imali epizodne uloge. Razvojem turizma, tehničkim mogućnostima i napretkom tijekom desetljeća Hvar sve više postaje destinacija privlačna filmašima, pogotovo redatelju Orsonu Wellsu, jednom od najvećih imena iz svijeta filma, čiji je, premda kraći, boravak u gradu Hvaru sve do danas tema i potencijal za promišljanje turističke ponude.

Od samih početaka dokumentarni filmovi snimljeni na otoku Hvaru sadrže snažnu propagandnu komponentu, posebno u turističke svrhe, bez obzira na države i režime. Za razliku od igranog filma, gdje je otok Hvar najčešće „glumio“ druge geografske prostore, dokumentarci u fokus postavljaju ono što otok zbilja jest.

Ovaj kratki pregled dosadašnjih poznatih filmskih ostvarenja na našem otoku nastoji pružiti uvid u nepovratno izgubljene, zaboravljene segmente života i prirode, svjedočanstvo o izmijenjenom prostoru koji je barem nakratko sačuvan na filmskoj vrpici te povijesnim, sociološkim i kulturološkim promjenama koje su oblikovale kinematografiju našeg prostora i ulogu otoka Hvara kao filmske lokacije.

³⁶ Schulzov film o morskim životinjama u Jadranu snimljen je 1932., a prikazan, ovisno o izvorima, 1933. (prema internetskom portalu filmportal.de) ili 1934. (Daniel Rafaelić).

**Popis igranih i dokumentarnih filmova u cijelosti
ili djelomično snimljenih na otoku Hvaru**

- 1. Split - Trogir - Hvar**, dokumentarni film, c/b, 1932.
scenarij, režija i montaža: Maksimilijan Paspas; bez oznake produkcije, 5 min.
- muškarci na brodu, pogled na otok s mora, šetnja gradom
- 2. Melodije 1000 otoka**, igrani film, c/b, 1932.
režija: Max Oswatitsch, uloga: Mira Zdravković
- bez detaljnijih podataka; moguće najraniji zvučni film na ovim prostorima i prva njemačko-jugoslavenska koprodukcija
- 3. Alte Kulturstädten in Dalmatien**, dokumentarni film, c/b, 1930.-1939.
producent: Felix Wildenhain; kopija sačuvana u Bundesarchiv-Filmarchiv, Berlin
- Lođa, Fortica, prizori s ulica
- 4. Meerestiere in der Adria** (Morske životinje u Jadranu), dokumentarni film, c/b, 1933./1934.
redatelj: Ulrich K.T.Schulz, 14 min, prod. Universum-film AG, Berlin
- 5. Jadranske idile**, dokumentarni film, c/b, 1934,
režija i produkcija: Oktavijan Miletić
- 6. Uvale i fjordovi južne Dalmacije (Schären und Fjorde an der Adria)**, dokumentarni film, c/b, 1934.
režija: Ulrich K.T.Schulz, prod. UFA Berlin
- berba buhača, gustirna na Pjaci
- 7. Na plavom Jadranu**, dokumentarni film, c/b, 1936.
režija i snimatelj: Maksimilijan Paspas,
- pogled s mora na grad, hvarska Riva, katedrala i Pjaca, brod ulazi u luku
- 8. Princeza koralja** (Die Korallenprinzesse; alternativni naslov Na plavom Jadranu - An der Blaue Adria), igrani film, c/b, 1937.

- redatelj: Victor Jansen, scenarij: Harald G. Petterson, glumci: Ivan Petrović, Hilde Sessak, Ita Rina; 76 min.
- 9. Die Insel der 1000 Stufen Hvar**, dokumentarni film, 1937.
bez oznake redatelja; produkcija Hermann Winter-Filme Muenchen
- prema opisu na cenzurnom kartonu riječ je o kratkom turističko-propagandnom filmu
- 10. Život u Jelsi**, dokumentarni, c/b, 1938.
tekst: Ivan Susović, kamera: Velimir Vučković, produkcija Gevaert Cine Fim/Jadranska straža; 15'39"
- 11. Der unmögliche herr Pitt** (Nemogući gospodin Pitt), igrani film, c/b, 1938.
režija: Harry Piel, scenarij: Harald Bratt; glumci: Harry Piel, Willi Schur, Hilde Weissner, Leopold von Lebedur; produkcija Ariel-Film GmbH Berlin; 92 min.
- 12. The empire of the doges - The coast towns and islands of Dalmatia** (Carstvo duždeva - Obalni gradovi i otoci Dalmacije), dokumentarni film u boji, 1938.
bez oznake redatelja i snimatelja, najvjerojatnije filmski žurnal, Velika Britanija, 17 min., (Hrvatski državni arhiv)
- 13. Jelšanski slikopis 1939.-1941.**, dokumentarni, c/b
režija: Ćiro Gamulin; bez oznake producenta i godine
- intimistički prizori života u Jelsi
- 14. Ljetni dani u Dalmaciji**, dokumentarni film, c/b, 1940.
režija, kamera i montaža: Ladislav Ilin; produkcija: Laci film.
- ribari, kupanje na Hvaru
- 15. Hrvatska u rieči i slici**, dokumentarni film, c/b, 1943.
bez oznake scenarista i redatelja; prod. Hrvatski slikopis; 64 min.
- hvarske palače, samostani i crkve, ribari, jematva
- 16. Slavica**, igrani film, c/b, 1947.
scenarij i režija: Vjekoslav Afrić, produkcija; Avala film, glumci: Irena Ko-

lesar, Dubravko Dujšin, Marijan Lovrić; 100 min.
- scena večernjeg plesa u dvorištu Carinskog doma

- 17. Jadran kroz vjekove**, dokumentarni film, c/b, 1948.
scenarij: Melita Filipović, Rudolf Sremec, Branko Marjanović; režija: Melita Filipović; produkcija: Jadran film, Zagreb, 44'20''
- pregled povijesti istočne jadranske obale od Ilira do razdoblja nakon II.svj. rata. Fortica, Lođa, ljetnikovac H. Lucića, eksterijer Arsenala, žene vade vodu iz bunara na Pjaci, Stari Grad, Tvrđalj, Vrbanj.
- 18. Jugoslavenski Jadran**, dokumentarni film, c/b, 1950.
scenarij: Milan Katić i Ante Mladineo, režija: Milan Katić, produkcija Jadran film
- panorama Hvara, kupalište, Lođa, ribarenje, jedan od Paklenih otoka na kojem živi jedino šjora Mande, berba grožđa
- 19. Sinji galeb**, igrani film, c/b, 1953.
redatelj: Branko Bauer, scenarij: Josip Barković i Branko Bauer; glume: Tihomir Polanec, Nela Eržišnik, Antun Nalis; produkcija Jadran film, 91'
- kadrovi Pjace, Šćikovog boka
- 20. Mala Jole**, igrani film, c/b, 1955. (nedovršen)
scenarist i redatelj Nikša Fulgosi, glavne uloge Dejan Dubajić, Ksenija Domljan, Antun Nalis, produkcija Jadran film
- 21. Jadranski motivi - Jadranska simfonija**, dokumentarni film, c/b, 1957.
scenarij i režija: Branko Majer, produkcija Zagreb film
- panorama Hvara i Paklenih otoka
- 22. Ljudi na obali**, dokumentarni film, c/b, 1958.
scenarij: Ivo Braut, režija: Branko Marjanović, produkcija Zora film
- svakodnevica težaka u gradu Hvaru, turisti na kupalištu, panorama, Pjaca, tržnica, ulice i kuće, palme i agave
- 23. Pozdravi s Jadrana**, dokumentarni film u boji, 1958.
scenarij: Ante Babaja, Zvonimir Berković, režija: Ante Babaja, produkcija Jadran film
- panorama i središte Hvara

- 24. Spomen grčkom rodoljubu**, dokumentarni (žurnal), c/b, 1958.
Bez oznake scenarista i redatelja, produkcija Filmske novosti, Beograd
- slike u franjevačkom samostanu, katedrala
- 25. Svetlost na ostrvu**, dokumentarni, c/b, 1959.
scenarij i režija: Marijan Vajda, prod. Dunav film, Srbija
- izrada i postavljanja kabela za električnu struju od kopna do otoka Hvara, važnost elektrifikacije otoka
- 26. Hvarska komuna**, dokumentarni, c/b, 1959.
redatelj: B. Tešija; bez oznake produkcije
- Vladimir Bakarić pušta električnu centralu u pogon (ne navodi se gdje), panorame otočkih mjesta
- 27. Vjekovi Hvara**, dokumentarni, u boji, 1959.
scenarij Grgo Gamulin, režija Branko Belan, kamera Jure Ruljančić, prod. Zagreb film
- povijest otoka Hvara od starog vijeka do modernog doba
- 28. Verführung am Meer** (Zavođenje na moru; Ostrva; Agente special Eva-Mission sex), igrani film, c/b, 1963.
režija: Jovan Živanović, uloge: Peter van Eyck, Elke Sommer, Blaženka Katalinić, produkcija Alfa film, Avala film (zapadnonjemačko-jugoslavenska koprodukcija); 80'
- prizori grada Hvara i Paklenih otoka
- 29. Lito vilovito**, igrani film, c/b, 1964.
scenarij: Obrad Gluščević i Vanča Kljaković, redatelj Obrad Gluščević, uloge: Milena Dravić, Boris Dvornik, Ljubiša Samardžić, Desanka-Beba Lončar, prod. Avala film, 86'
- 30. Hvar i Korčula**, dokumentarni film u boji, 1964.
redatelj: Richard Annand; amaterske snimke, nijemi film; 25 min.
- 31. Sunčani Jadran**, dokumentarni (promidžbeni) film, c/b, 1965.
scenarij: Kruno Quien, Bogdan Žižić, režija: Frano Vodopivec, prod. Zagreb film
- mogućnosti ljetovanja na Jadranu, panorama Hvara

- 32. Kako su se voleli Romeo i Julija**, igrani film u boji, 1966.
režija: Jovan Živanović, uloge: Špela Rozin, Mihailo-Miša Janketić, Aleksandar Gavrić, Rade Marković; prod. Avala film, 100'
- 33. The Deep (Dubina, Kurs prema smrti)**, igrani film u boji, 1967. (nedovršen)
scenarij i režija: Orson Welles, uloge: Michael Bryant, Jeanne Moreau, Oja Kodar, Lawrence Harvey
- 34. Objektiv 350**, dokumentarni, c/b, 1967.
autor: Zvonko Letica; prod. RTV Zagreb
- učenici i profesori hvarske partizanske gimnazije Vladimir Nazor
- 35. Mladi na ekranu - četiri priče: Grga, Nada, Branka, Pero**, dokumentarni, 1968.
scenarij i režija: Branko Lentić, Gordana Bonetti; prod. RTV Zagreb
- razgovor s Perom iz Starog Grada, mornarom na privatnom trabakulu i njegovim djedom, najstarijim pomorcem na Hvaru
- 36. Goli čovik**, igrani film u boji, 1968.
scenarij: Ranko Marinković, režija: Obrad Gluščević, uloge: Vera Čukić, Ljubiša Samardžić, Karlo Bulić, Antun Nalis, Vinka Ćurin; prod. Jadran film, 99'
- 37. Na zimskom suncu**, dokumentarni film, c/b, 1969.
scenarij i režija Obrad Gluščević, prod. Jadran film
- 38. Naše malo misto**, dramska serija, c/b, 1969.-1971.
scenarij: Miljenko Smoje, režija: Daniel Marušić; uloge: Karlo Bulić, Asja Kisić, Boris Dvornik, Zdravka Krstulović...; prod. Televizija Zagreb
- 39. Karavan**, dokumentarna emisija, c/b, 1969.
scenarij i režija Milan Kovčević; prod. RTS Beograd (emisija je emitirana od 1963. do 1983.; otoku Hvaru posvećene su dvije epizode)
- 40. Bablje ljeto**, igrani film u boji, 1970.
scenarij: Živko Jeličić, režija: Nikola Tanhofer, uloge: Boris Dvornik, Milja

- Vujanović, Ana Karić, Rade Marković, Branko Pleša, Pavle Vušić, Edo Koludrović; prod. Dalmacija film - Kinematografi Zagreb, 97'
- snimljeno u uvali Mala Stiniva i Dubovica
- 41. Kroz Jugoslaviju**, dokumentarni film u boji, 1970.
bez oznake scenarista i redatelja; produkcija Drummer Films Production, UK
- pregled turistički zanimljivih mjesta Jugoslavije, među kojima je i Hvar
- 42. Češljanje Jadrana**, dokumentarni film, 1970. g.
- autor Neven Letica, o hidroarheološkim nalazima i krađi istih, sudjeluju hvarski ronionci i dr. Niko Duboković Nadalini
- 43. Jadranski gradovi**, dokumentarno-informativna emisija, 1970./1971.
bez oznake redatelja; prod. RTV Zagreb
- žetva levande
- 44. Hvar - en jugoslavisk tilværelse**, dokumentarni film, c/b, 1972.
režija: Hans C. Alsvik, produkcija NRK (Norsk rikskringkasting), Norveška
- 45. Ribari**, dokumentarni film u boji, 1973.
režija: Vladimir Fulgosi, produkcija Televizija Zagreb
- 46. Tamo gdje smiješak nije obavezan**, dokumentarna emisija, 1973.
redatelji: Branko Lentić, Saletto Perušina
- emisija o hotelu Amfora i ljudima kojima u njemu rade, kao i o hotelskom gospodarstvu na otoku Sveti Klement
- 47. Kapetan Mikula Mali**, igrani film u boji, 1974.
scenarij i režija: Obrad Gluščević, uloge: Petre Prličko, Tonči Vidan, Joško Pažanin, Manojlo Cvijanović, prod. Jadran film, 95'
- 48. Naš Matij - padaj silo i nepravdo**, dokumentarni film u boji, 1975.
scenarij: Miro Modrinić, režija Mate Bogdanović, prod. Adria film
- 49. Veljko Rogošić - jači od mora**, dokumentarni film, 1975.
scenarij i režija: Nikola Babić, prod. Slavica film

- portret plivačkog maratonca V. Rogošića i prikaz njegova obaranja svjetskog rekorda u daljinskom plivanju između Hvara i Splita (43 km).
- 50. Pakleni otok**, igrani film u boji, 1979.
scenarij: Frane Jurić, režija: Vladimir Tadej, uloge: Pavle Vuisić, Klaus Löwitsch, Slavko Štimac, Beba Lončar, Ružica Sokić, Richard Harrison, Peter Carsten, Krunoslav Šarić, Aljoša Vučković, Miki Krstović; prod. Adria-film
- 51. Mathias Sandorf**, igrana mini-serija u boji, 1979.-1981.
scenarij: Claude Dessailly (prema romanu Julesa Vernea), režija: Jean-Pierre Decourt; uloge: Istvan Bujtor, Claude Giraud, Giuseppe Pambieri, Monika Peitsch; francusko-njemačko-mađarsko-talijanska produkcija
- 52. Odmor u Hrvatskoj**, dokumentarni film u boji, 1980.
scenarij: Veselko Tenžera, Salih Zvizdić, režija: Zvonimir Berković, prod. Jadran film
- Pakleni otoci
- 53. Na dlanu mora IV.**, dokumentarni film u boji, 1984.
redatelj: Igor Michieli
- glazbeno-dokumentarna putopisna serija sa segmentima tradicijske prošlosti i svakodnevice jadranskih otoka - zastupljeni su Jelsa, Stari Grad, Hvar.
- 54. Tajna starog tavana**, igrani film u boji, 1984.
scenarij i režija: Vladimir Tadej, uloge: Špiro Guberina, Boris Dvornik, Mia Oremović, Jan Kanyza, Miloš Kopecky, Petar Jelaska, Edo Peročević, Mario Mirković, Jiri Guriča, Nina Petrović; produkcija: Croatia film / Filmmove Studio, Gottwaldov (jugoslavensko-češka koprodukcija)
- 55. Od petka do petka**, igrani film u boji, 1985.
scenarij: Miljenko Smoje, režija: Antun Vrdoljak, uloge: Boris Dvornik, Zdravka Krstulović, Katja Zupčić; produkcija Dalmacija film, 91'
- 56. Skice za portet Vlahе Paljetka**, dokumentarni film u boji, 1985.
scenarij i režija: Gordana Hajni, prod. Jadran film
- jedna žena imenom Marijana priča kako je upoznala Vlaha Paljetka 1935.

u gradu Hvaru te je on izjavio kako će skladati pjesmu o njoj. U pozadini arhivske slike Hvara

- 57. Haloa - praznik kurvi**, igrani film u boji, 1988.
scenarij: Veljko Barbieri, Lordan Zafranović, režija: Lordan Zafranović; uloge: Neda Arnerić, Ranko Zidarić, Stevo Žigon, Dušica Žegarac, Zorko Rajčić, prod. Jadran film/TV Zagreb, 120 min.
- 58. Petar Hektorović**, dokumentarno-igrana emisija, 1988.
scenarij: Veljko Barbieri, režija: Ljiljana Jojić; prod. HTV
- emisija u dva nastavka (Trag u nepoznatom, Tvrđalj i ribanje)
- 59. Ribanje i ribarsko prigovaranje, snimka kazališne predstave**, dokumentarni, 1992.
urednica: Maja Gregl, scenarij i režija: Marin Carić; prod. HTV
- 60. Forske pisme i tonci**, dokumentarni film, 1993.
scenarij: Aleksandar Pavlovsky, režija: Nana Šojlev, prod. HTV, Zagreb, 24:48 min.
- snimljeno u Hvaru, Svetoj Nediji, Vrboskoj i Velom Grablju
- 61. Za Križen**, dokumentarni film, 1994.
scenarij: Aleksandar Pavlovsky, režija: Goran Pavletić, prod. HTV, 27:47 min.
- snimljeno u Jelsi, Pitvima, Vrisniku i Svirčima
- 62. Sveto porođenje**, dokumentarni film, 1994.
scenarij: Aleksandar Pavlovsky, režija: Rudolf Zangl, prod. HTV, 30 min.
- božićni običaji u Velom Grablju; narator Ivica Tomičić-Tajnikov
- 63. O hvarskim kapacitetima**, turistička reportaža, 1995.
autori: N. Šurjak i A. Altarac; prod. HTV
- direktor Sunčanog Hvara govori o turističkim kapacitetima, snimke grada
- 64. Bruške pisme Lucije Rudan**, dokumentarni film, 1995.
scenarij i režija: Marin Carić, uednik: A. Pavlovsky; prod. HTV; 30 min.

- izvadci iz predstava prema stihovima Lucije Rudan u izvedbi Hvarskog pučkog kazališta
- 65. Bratovštinska procesija Po Božjin grebima i teoforična procesija u gradu Hvaru**, kratki film, 1995.
- snimili: Ivan i Vaska Lozica; arhiv Instituta za etnologiju i folkloristiku (video 336)
- 66. Za Križen**, kratki film, 1995.
- snimio: Duško Brala (prema J. Gladiću), posebno u mjestu Vrboska; arhiv Instituta za etnologiju i folkloristiku (video 612 i 613)
- 67. Izgubljeno blago**, igrani film, 1996.
scenarij i režija: Darko Vernić, uloge: Veljko Barbieri, Svemir Brakus, Dragutin Broz; prod. Crna ovca/ HRT; 95 min.
- 68. Moja priča o Hrvatskoj: svjedočanstvo starog filmskog zapisa**, dokumentarni, 1997.
scenarij i režija: Bruno Gamulin, prod. HTV; 45 min.
- filmski zapisi Ćire Gamulina snimljeni u razdoblju 1936. - 1940. 8 mm filmskom kamerom kao osnova za razgovor sa suvremenicima o prošlosti, sadašnjosti i budućnosti života na otoku Hvaru
- 69. Stari Grad njihove mladosti**, dokumentarni film, 2000.
scenarij i režija: Petar Krelja, prod. HTV; 45 min.
- 70. Sveti glasovi**, dokumentarni, 2000.
scenarij i režija: Petar Krelja, prod. HTV, 45 min.
- 71. Pjesnički putopis - forska lipost uzorita**, dokumentarni, 2000.
autor: Milan Rakovac, redateljica: Ines Pletikos; prod. HTV
- o hvarskim književnicima
- 72. Za križem**, dokumentarni/namjenski film, 2000.
scenarij: Mirela Cigić, režija: Ivan Cigić, prod. MC Media, Široki Brijeg; 26 min.

- 73. Kulturna baština: hvarske šetnje**, dokumentarni, 2002. Režija: Luka Marotti, prod. HRT
- 74. Sunčani novac**, dokumentarna reportaža, 2001.
scenarij i režija: Josip Šarić; prod. HTV
- usporedba ljeta i zime na otoku i pitanje smjera razvoja
- 75. Hvarski divovi**, dokumentarni, 2003.
scenarij i režija: Ljiljana Mandić, prod. HRT
- 76. Ribanje**, kratki dokumentarni film, 2004.
scenarij i režija: Irena Škorić; prod. Kino klub Zagreb; 15 min.
- svakodnevni život povremenih (sezonskih) stanovnika Svetog Klementa
- 77. Vatra, voda, brašno**, dokumentarni, 2004./2005.
scenarij i režija: Irena Škorić; prod. Kino klub Zagreb; 15 min.
- pečenje kruha u krušnoj peći kao aspekt svakodnevice na otoku Sveti Klement
- 78. Maratonac**, dokumentarni, 2004.
scenarij i režija: Petar Krelja; prod. Hrvatska radio televizija
- priča o sportskim uspjesima maratonca Janeza Maroevića
- 79. Pjaca, placa, trg - Hvar, sunčana strana svijeta**, dokumentarna emisija, 2006.
urednici: B. Nađvinski, N. Šurjak, T. Šimić, S. Kopjar; prod. HTV
- o otočnim zanimljivostima, povijesti, baštini i ljudima
- 80. Kipar Kuzma Kovačić**, dokumentarni, 2007.
scenarij i režija: Milan Bešlić; prod. HRT
- 81. Nosit ću te - Veliki petak u Gdinju i Bogomolju**, dokumentarni, 2009.
scenarij: Aleksej Pavlovsky, producent: Damir Čengić, HRT
- 82. Potpis zločina**, dokumentarni, 2007.
scenarij i režija: Miro Branković; prod. HRT
- život i djelo Ivana Vučetića, oca moderne kriminalistike

- 83. Pod suncem**, dokumentarni, 2007.
scenarij i režija: Ljiljana Mandić; prod. HRT
- 84. Lavanderman - istina ili mit**, igrani, 2010.
scenarij: Toni Faver, režija: Zvonimir Rumboldt, uloge: Boris Bunčuga, Anja Alavanja; prod.
- dogodovštine superheroja Borisa Bunčuge (Lavandermana) i lijepe novinarkе koja dolazi na otok u potrazi za pravom istinom o Lavandermanovim nadnaravnim sposobnostima
- 85. Čovjek koji je živio kazalište**, dokumentarni, 2011.
scenarij i režija: Lada Džidić, prod. Dokumentarni program HTV-a, 80'
- film o Marinu Cariću
- 86. 400 godina hvarskog kazališta**, dokumentarni, 2012.
režija Branko Schmidt, produkcija Hrvatska radio televizija, 43'
- 87. More, otok i četiri kipara**, dokumentarni, 2012.
scenarij: Tahir Mujičić, režija: Ivica Dleski, prod. HTV; 35 min.
- četiri suvremena kipara s otoka Hvara: Kuzma Kovačić, Slavomir Drinković, Peruško Bogdanić i Kažimir Hraste
- 88. Missing**, dramska serija, 2012.
redatelj: Gregory Poirier, uloge: Ashley Judd, Cliff Curtis, Sean Bean; prod. ABC Studios/Upcountry/Little engine production, Velika Britanija
- na otoku Hvaru snimljena je jedna epizoda serije
- 89. Visoka modna napetost**, igrani film, 2013.
scenarij i režija: Filip Šovagović, uloge: Goran Navojec, Marija Škaričić, Mijo Jurišić; prod. Zona Sova/ HAVC
- 90. Redikul**, kratki igrani film, 2013.
scenarij i režija: Djiki Djanka; uloge: Igor Skvarica, Zoran Kačić - Bartulović, Frane Modrić, Juraj Vujnović; prod. Akademija scenskih umjetnosti, Sarajevo;
- događaji u Sućurju ljeti

- 91. Fishermen's conversation**, dokumentarni, 2013.
scenarij i režija: Chiara Bove Makiedo; prod. Pinch media, London
(91. Fisherman's conversation itd...):
Redikul, kratki igrani film, 2013. scenarij i režija: Djiki Djanka; uloge: Igor-Skvarica, Zoran Kačić - Bartulović, Frane Modrić, Juraj Vujnović; prod. Akademija scenskih umjetnosti, Sarajevo;
- događaji u Sućurju ljeti
- 92. Pola stoljeća diska**, dokumentarni, 2015.
scenarij: Toni Faver, režija: Zvonimir Rumboldt, prod. KadTad, 60 min.
- 93. Odiseja** (L'odyssée), igrani film, 2016.
scenarij: Jean-Michel Costeau i Albert Falco, režija: Jerome Salle, igraju: Lambert Winson, Pierre Niney, Audrey Tatou, francusko-belgijsko-britanska koprodukcija, 122'
- kadrovi Paklenih otoka, bruške uvale Stinive, hvarskog podmorja
- 94. Osmi povjerenik**, igrani film, 2018.
scenarij i režija: Ivan Salaj (prema romanu Renata Baretića), uloge: Frano Mašković, Borko Perić, Nadia Cvitanović; prod. Kadar, Alka-film Zagreb; 139 min.
- 95. Ribanje i ribarsko prigovaranje**, igrani film, dovršen 2018.
scenarij i režija: Milan Trenc, uloge: Rade Šerbedžija, Leon Lučev, Lorenzo Damjanić, Bojan Brajčić, Inge Appelt, Filip Mayer
- 96. I leoni di Lissa**, dokumentarni, 2019. Režija: Nicolo Bongiorno, produkcija: Allegria films & Pari Pikule, Italia

Navedeni filmovi su pohranjeni u Hrvatskoj kinoteci i Hrvatskom filmskom arhivu (oboje pri Hrvatskom državnom arhivu), arhivu Hrvatske radio televizije, Bundesarchivu u Berlinu, Institutu za etnologiju i folkloristiku i privatnim arhivima i zakladama.

U popis nisu uvrštene kratke reportaže u sklopu televizijskih emisija, kao ni filmovi ni reportaže o Hvaranima izvan Hvara.

Zorka Bibić

HVAR ON THE FILM SCREEN

Summary

There have been produced over some 90 movies since the first saved amateur film by Maximilian Paspas in 1932, either as part or full editions of movies or documentary works. According to available data titles in the national archives as well as in some foreign ones, mostly of German origin, we can come to conclusion of high percentage probability that there are more films in view to be found on the island territory, but it is up to some future investigations to discover the location of the shooting and whether the titles are well preserved or not.

More than 40 foreign productions were filmed in Dalmatia in the pre-Second World War times. Hvar has been the chosen location by two documentarists and representatives of the Culture Film: Ulrich Shulz (*The sea Creatures in the Adriatic bays and fjords of South Dalmatia*) released in 1934, and two blockbusters: "The Princess of the Corals" and "The Impossible Mr Pitt", both filmed in Hvar. Exteriors for both films were done in 1937 and daily newspapers *Novo doba* (New Times) have been reporting about it in great details.

The local pre-war creations mostly comprised short documentaries. In the period we are dealing with, we are speaking of Ćiro Gamulin, so far the first known Hvar film amateur who has made the first island Hvar mosaic film "Jelsa photo painting" (1939-1941) as his personal view of life and people of his time.

Following the Second World War home film industry was gradually developing. Most films had become part of the "collective memory" and local people from the island have been taking roles of secondary importance or as extra walk-ins regardless of their previous experience in acting. Films done by Obrad Gluščević, the man who has had personal bonds with island of Hvar are prized as of anthological value i.e. the drama "Our Small Place" and other documentary achievements wherein the local population was either the topic of the story or have been taking part in acting the story.

Though the land territory has been exploited many a time as substitute for other nameless locations, the scenes and sites are still attractive to the contemporary audience. According to the available literature, cinema was mentioned to be first in Stari Grad in 1916. It is only in the period after the Second World War that film projections have been available on regular basis to people throughout the island.

At the paper footnote one can find the listing of all, so far known, movies or film documentaries realized either completely or partly on the island of Hvar. Our aim is to set foundations for the further more detailed research work to give a chance to a contemporary audience to have insight to the past live pictures of the island via interesting home and foreign film productions of capturing titles.

(translation: Lada Tudor)